

Strateško upravljanje kulturnim turizmom u Daruvaru

Matošević, Matteo

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:191:192020>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni prijediplomski studij

MATTEO MATOŠEVIĆ

Strateško upravljanje kulturnim turizmom u Daruvaru

Strategic management of cultural tourism in Daruvar

Završni rad

Opatija, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni prijediplomski studij
Poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu
Studijski smjer: Menadžment u turizmu

Strateško upravljanje kulturnim turizmom u Daruvaru
Strategic management of cultural tourism in Daruvar

Završni rad

Kolegij: **Menadžment turističke
destinacije**

Student: **Matteo Matošević**

Mentor: **Prof. dr. sc. Zrinka Zadel**

Matični broj: **25179/20**

Opatija, veljača 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI UNIVERSITY OF RIJEKA
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
FACULTY OF TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT
OPATIJA, HRVATSKA CROATIA

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG ZAVRŠNOG RADA

Matteo Matošević
(ime i prezime studenta)

25179/20
(matični broj studenta)

Strateško upravljanje kulturnim turizmom u Daruvaru
(naslov rada)

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila/o, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor završnog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa završnim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog završnog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, _____ 16.5.2024.

Matteo Matošević

Potpis student

Sadržaj

UVOD	1
1. TEMELJNO ODREĐENJE DESTINACIJE	3
1.1. Općenito o Daruvaru	5
1.2. Daruvar kao destinacija.....	7
2. STRATEGIJA UPRAVLJANJA TURIZMOM TURISTIČKE DESTINACIJE	10
2.1. Razine upravljanja	11
2.2. Funkcije destinacijskog menadžmenta.....	13
3. KOMPARATIVNE PREDNOSTI DARUVARA	15
3.1. Prirodni resursi	15
3.2. Posebnost komparativnih prednosti Daruvara	17
4. ANALIZA TURISTIČKOG TRŽIŠTA DARUVARA	20
4.1. Analiza turističke potražnje	21
4.2. Analiza turističke ponude.....	22
4.2.1. Daruvarske toplice.....	22
4.2.2. Wellness	23
4.2.3. Enogastronomska ponuda.....	24
5. STRATEŠKO UPRAVLJANJE KULTURNIM TURIZMOM U DARUVARU	26
5.1. Uloga turističke zajednice u upravljanju kulturnim turizmom u Daruvaru	27
5.2. Strateški dokumenti razvoja turizma grada Daruvara	28
5.3. Kulturni turizam Daruvara.....	29
5.3.1. Materijalni resursi	31
5.3.2. Nematerijalni resursi	33
6. SWOT ANALIZA KULTURNOG TURIZMA DARUVARA	36
ZAKLJUČAK.....	38

Sažetak

Kulturni turizam se fokusira na putovanja koja imaju za svrhu istraživanje i doživljavanje kulturnih, povijesnih i umjetničkih aspekata određene destinacije. Upravljanje kulturnim turizmom obuhvaća planiranje, organizaciju i provedbu strategija s ciljem poticanja razvoja kulturnih resursa destinacije, promocije kulturnih događaja i atrakcija te očuvanja kulturnog nasljeđa. Ovo uključuje zaštitu kulturnih dobara, poticanje suradnje s lokalnim zajednicama i relevantnim dionicima te promoviranje kulturnih resursa radi privlačenja posjetitelja i poticanja ekonomskog prosperiteta.

Strateško upravljanje turističkom destinacijom je proces planiranja, organiziranja i provođenja strategija s ciljem ostvarenja dugoročnih razvojnih ciljeva destinacije. To podrazumijeva identifikaciju ključnih resursa i atrakcija destinacije te kreiranje programa i aktivnosti usmjerenih na njihovo promoviranje i valorizaciju. Također, strateško vođenje obuhvaća suradnju s lokalnim dionicima, turističkim operatorima i relevantnim institucijama kako bi se osigurala usklađenost i sinergija u razvoju turizma. Konačni cilj strateškog vođenja je postizanje održivog turizma koji dugoročno koristi destinaciji, lokalnoj zajednici i posjetiteljima.

Ovaj rad istražuje turističku destinaciju Daruvar, s posebnim naglaskom na kulturni turizam i strategije upravljanja turizmom. Analizira temeljne karakteristike destinacije, komparativne prednosti, te analizu turističkog tržišta, te pruža uvid u strategije upravljanja i ulogu turističkih zajednica. Kroz SWOT analizu, istražuje se interni i eksterni faktori koji utječu na kulturni turizam u Daruvaru.

Ključne riječi: kulturni turizam, Daruvar, strateško upravljanje, SWOT analiza

Uvod

Turizam predstavlja ključnu komponentu razvoja mnogih regija i gradova diljem svijeta, a isto vrijedi i za grad Daruvar. Smješten u srcu Hrvatske, Daruvar obiluje bogatom kulturnom baštinom, prirodnim ljepotama te raznovrsnim turističkim sadržajima. U posljednjim godinama, grad Daruvar intenzivno radi na promociji svog turističkog potencijala te na razvoju infrastrukture i ponude koja bi privukla posjetitelje iz različitih dijelova svijeta. Kroz različite projekte, manifestacije i inicijative, Daruvar nastoji istaknuti svoje jedinstvene karakteristike i postati prepoznatljiva turistička destinacija. U ovom radu istražit će se ključni aspekti turističkog razvoja grada Daruvara s naglaskom na kulturni turizam, te analizirati strategije i planove koji mu pomažu ostvariti svoj turistički potencijal.

Predmet istraživanja ovoga rada je kako grad Daruvar strateško upravlja kulturnim turizmom grada, dok je svrha ovoga rada ukazivanje na važnost kulture kao potencijalnog snažnog resursa u razvoju turističkih destinacija. Cilj ovoga rada je utvrditi da Daruvar može biti prepoznat i kao destinacija poznata po kulturnim jedinstvenostima što se danas naglašava kao ekonomska i razvojna prekretnica mnogih turističkih područja.

Prilikom pisanja ovoga rada koristili su se sljedeće znanstvene metode: metoda sinteze, metoda analize, metoda definicije, metoda dedukcije, metoda klasifikacije, metoda promatranja i dokazivanja te statistička metoda. Ove metode omogućile su sveobuhvatan pristup istraživanju teme, omogućujući dublje razumijevanje ključnih aspekata turističkog razvoja grada Daruvara. Metoda analize omogućila je detaljnu razgradnju relevantnih podataka i informacija, dok je metoda sinteze omogućila kombiniranje različitih elemenata radi stvaranja cjelovitog uvida. Metoda definicije i klasifikacije omogućila je precizno određivanje ključnih pojmova i njihovo strukturiranje, dok je metoda dedukcije omogućila izvođenje zaključaka iz postavljenih hipoteza. Metoda promatranja i dokazivanja omogućila je potvrdu teza kroz praktične primjere i istraživanja, dok je statistička metoda omogućila kvantitativnu analizu relevantnih podataka. Sve ove metode zajedno doprinose dubljem razumijevanju turističkog razvoja grada Daruvara i pružaju temelj za daljnja istraživanja i akcije u ovom području.

Strukturno ovaj rad se sastoji od 6 poglavlja, na samom početku nalazi se uvod, a zatim slijedi prvo poglavlje koje opisuje temeljene odrednice Daruvara kao grada i destinacije. Drugo

poglavlje govori o strategiji upravljanja turizmom te koje su razine upravljanja destinacijom te funkcije destinacijskog menadžmenta. Treće poglavlje opisuje prirodne ljepote grada Daruvara i po čemu se ističu od drugih sličnih destinacija. U četvrtom poglavlju analizira se turističko tržište Daruvara i to kroz analizu turističke potražnje (dolasci, noćenja...) i turističke ponude (smještaj, aktivnosti, turistički proizvod...). Predzadnje poglavlje istražuje kako Daruvar upravlja kulturnim turizmom, koja je uloga turističke zajednice, koji su strateški dokumenti i definiraju se kulturni turistički resursi. U zadnjem poglavlju nalazi se SWOT analiza kulturnog turizma u Daruvaru.

Na koncu ovog rada predložene su inicijative za unapređenje kulturnog turizma grada Daruvara, uz zaključak koji sažima istraživačke nalaze i izražava autorovo stajalište o temi. Pri izradi ovog rada korištena je relevantna domaća literatura koja se bavi konceptima kulturnog turizma i grada Daruvara.

1. Temeljno određenje destinacije

Turistička destinacija određuje se na temelju ključnih turističkih kretanja (smještaj, atrakcije i druge važne usluge tijekom boravka) i odražava percepciju turista, te ju je zbog toga teško precizno definirati kao geografski pojam. Prema znanstvenoj literaturi, turistička destinacija se često opisuje kao područje koje je opremljeno za boravak i prijem turista, pokrivajući šire područje turističkog mjesta. Granice ovog područja se funkcionalno protežu do točke gdje prestaje utjecaj jedinstvenog turističkog proizvoda, čija je središnja točka turističko mjesto. Destinacija je tržišno prilagođen i pažljivo oblikovan prostor koji razvija ključne i dominantne sposobnosti, s ciljem postizanja dugoročnog uspjeha u turizmu u usporedbi s konkurentima. Primarni ciljevi turističke destinacije usmjereni su na pružanje visokokvalitetnog iskustva za sve posjetitelje i osiguranje održivog razvoja lokalne zajednice.¹

Turistička destinacija je isprepletena različitim međusobnim odnosima i utjecajima primarnih (turistički motivi ili atrakcije) i sekundarnih (infrastrukturni i suprastrukturni sadržaji) elemenata, koji neizravno utječu na kvalitetu doživljaja turista. Također, turisti u destinaciji dolaze u kontakt s utjecajima drugih elemenata i aktivnosti koje nisu izravno povezane s turizmom (komunalne aktivnosti, zdravstvene usluge itd.), ali značajno utječu na percepciju destinacije u svijesti turista. Iz tih razloga, revitalizacija sustava upravljanja destinacijom mora obuhvatiti sljedeće segmente: društveno-ekonomski razvoj u širem smislu, kulturnu baštinu, ekološke karakteristike određenog područja, tržišne karakteristike, turističke tvrtke, uključujući zaposlene, domaće stanovništvo. Upravljanje kvalitetom na razini turističkih destinacija je složenije od kontrole kvalitete usluga pojedine turističke tvrtke. Sustav turističke destinacije ima svoj "hardver", odnosno turističke motive ili atrakcije, kao i sadržaje infrastrukture i suprastrukture koji oblikuju međuljudske odnose. Zbog manje strukturalnih problema, posljedice poduzetih aktivnosti su teže predvidljive.²

Složen no nužan zadatak je razumijevanje tipologije destinacije. Kako bi se stvorila podloga za donošenje odluka o formiranju konkurentnog destinacijskog proizvoda na turističkom tržištu, turističku destinaciju treba analizirati iz svih aspekata. Samo na taj način može se postići zadovoljstvo turista što je zapravo glavni cilj u turizmu.

¹ Galičić i Laškarin, *Principi i praksa turizma i hotelijerstva*, 186

² Jovičić i Ivanović, "Benchmarking and quality managing of tourist destination", 128

Šest ključnih elemenata je ono što je potrebno uzeti u obzir pri analizi turističke destinacije. Prvi su atrakcije, koje mogu biti prirodne, umjetne, izgrađene ili svrhovito izgrađene, a uključuju baštinu i posebna događanja. Drugi element je pristupačnost, koja obuhvaća cjelokupni infrastrukturni sustav sastavljen od staza, terminala i vozila. Treći element su sadržaji, poput smještajnih i ugostiteljskih objekata, maloprodajnih mjesta i ostalih turističkih usluga. Četvrti element odnosi se na dostupne pakete, odnosno turističke pakete koje nude posrednici i grosisti. Peti element su aktivnosti koje su dostupne u destinaciji i koje turisti mogu poduzimati tijekom svog boravka. Konačno, šesti element su pomoćne usluge koje koriste turisti, uključujući banke, telekomunikacije, pošte, kioske, bolnice i druge slične usluge.³ Ono što je bitno utvrditi pri kreiranju destinacijskog turističkog proizvoda je prihvatni kapacitet svake turističke atrakcije unutar destinacije i to se odnosi posebno na potrebe „novog“ turizma. Ovo se ne odnosi samo na fizički kapacitet, već i na druge prihvatne kapacitete čiji je prag znatno viši od fizičkog. Primjeri uključuju kapacitet lokalne infrastrukture, okolišni kapacitet, ekološki kapacitet, prag tolerancije turista i prag tolerancije lokalnog stanovništva.⁴

³ Magaš, Vodeb i Zadel, *Menadžment turističke organizacije i destinacije*, 13

⁴ Kušen, „Turizam i Prostor - Klasifikacija turističkih atrakcija“, 5

1.1. Općenito o Daruvaru

Grad Daruvar smješten je u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske, unutar Bjelovarsko-Bilogorske županije. Obuhvaća sam Daruvar i okolna naselja: Doljani, Gornji Daruvar, Daruvarski Vinogradi, Vrbovac, Donji Daruvar, Markovac, Lipovac Majur i Ljudevit Selo. Površina grada iznosi 64 km², a ukupno ima 9 naselja. Ukupan broj stanovnika grada Daruvara iznosi 11.633, pri čemu samo Daruvar ima 8.567 stanovnika. Nadmorska visina grada je 161 m, a geografske koordinate su istočna širina 17°15' i sjeverna širina 45°35'. Prosječna temperatura u Daruvaru iznosi 11,3°C, dok godišnja količina padalina doseže 640,6 mm. Temperatura termalnih izvora varira između 39,2°C i 47,5°C. Grad je udaljen 130 km od Zagreba, 140 km od Osijeka i 300 km od jadranske obale. Također grad se nalazi uz rijeku Toplicu koja izvire na Papuku.⁵

Naziv Daruvar, što na mađarskom jeziku znači "Ždralov grad" (daru = ždral, var = grad), potječe od značenja riječi prikazanih u obiteljskom grbu Antuna Jankovića. Godine 1745., Antun Janković je postao vlasnik sjevernog dijela posjeda Sirač, koji je uključivao i područje Podborje. Kraljica Marija Terezija mu je 28. veljače 1765. godine dodijelila potvrdu o nasljednom plemstvu, zajedno s pridjevom "de Daruvar" (daruvarski), zbog simbolike ždrala u obiteljskom grbu. Nakon tog događaja, ime Podborje polagano je izlazilo iz upotrebe, a potpuno je nestalo nakon što je Antun Janković izgradio dvorac i nazvao ga Daruvar (na mađarskom "Ždralov grad" ili "Ždralov dvorac"; daru=ždral; var=grad). Stalna budnost i straža simbolizirani su položajem ždrala, okrenutog na desnu stranu i s podignutom nogom. Antun pl. Janković, zaslužan za izgled grada, uveo je ždrala kao simbol grba grada Daruvara.⁶ Grad Daruvar ima duboko ukorijenjenu povijest koja seže do rimskih vremena. Prvotno nazvan "Aquae Balissae", grad je procvao na temeljima rimskih naselja zahvaljujući bogatstvu termalnih izvora i prirodnim resursima. Ova regija je oduvijek bila poznata po svojim termalnim izvorima i plodnim vinogradima, što svjedoči o dugoj tradiciji vinogradarstva. Naselje je stoljećima bilo središte aktivnosti, a arheološka istraživanja na području "Rimske šume" i naselja "Slavik" otkrila su brojne artefakte iz rimskog doba. Među tim nalazima ističe se "Carski mrežasti pehar" Cara Aurelija iz 4. stoljeća, poznat kao "Vas diatretum Daruvarense".

⁵ Herout i drugi, Povijest Daruvara, 17

⁶ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, O Daruvaru, <http://www.visitdaruvar.hr/o-daruvaru-1.aspx> (pristupljeno 22. ožujka 2024.)

Značajan razvoj grada odvijao se u 18. stoljeću s dolaskom grofovske obitelji Janković. Antun Janković sagradio je veličanstveni barokni dvorac (1771.-1777.) i obiteljsku kapelicu koja danas služi kao crkva Presvetog Trojstva. Ovaj period označio je prelazak naselja u urbano središte s raznovrsnim sadržajima društvenog i kulturnog života.⁷

⁷ Grad Daruvar, O Daruvaru, <https://daruvar.hr/o-daruvaru/> (pristupljeno 24. ožujka 2024.)

1.2. Daruvar kao destinacija

Daruvar kao turistička destinacija teško je precizno definirati jer njegova percepcija varira među turistima. Ovaj grad je mjesto turističkog putovanja koje svojom infrastrukturom i atrakcijama omogućava boravak i prihvata turista. Granice Daruvara kao turističkog mjesta šire se funkcionalno do točke gdje prestaje utjecaj njegovog jedinstvenog turističkog proizvoda.

Daruvar je tržišno prilagođen i optimalno kombiniran prostor, koji razvija ključne sposobnosti kako bi dugoročno postizao dobre turističke rezultate. Ovi ciljevi uključuju osiguranje kvalitete boravka turista i održivu egzistenciju lokalnog stanovništva.

Grad kontinuirano radi na unapređenju svojih usluga i sadržaja kako bi ostao konkurentan. Daruvar kao turistička destinacija isprepleten je različitim međusobnim utjecajima i odnosima primarnih i sekundarnih elemenata. Pod primarnim elementima ističu se glavni turistički motivi u Daruvaru uključuju prirodne atrakcije poput termalnih izvora i Daruvarskih toplica, te kulturne znamenitosti poput Dvorca grofa Jankovića. Ove atrakcije privlače turiste koji traže relaksaciju, zdravstvene tretmane i kulturne doživljaje. Sekundarni elementi sadržavaju infrastrukturu i suprastrukturu u Daruvaru koje uključuju smještajne kapacitete, ugostiteljske objekte, trgovine, te razne turističke usluge. Ovi sadržaji neizravno utječu na kvalitetu doživljaja turista.

Turisti u Daruvaru dolaze u kontakt s komunalnim aktivnostima, zdravstvenim uslugama i drugim uslugama koje nisu izravno povezane s turizmom, ali značajno utječu na percepciju destinacije. Dobro održavana infrastruktura, dostupne zdravstvene usluge i prijateljski odnos lokalnog stanovništva poboljšavaju ukupno iskustvo turista. Revitalizacija sustava upravljanja Daruvarom kao turističkom destinacijom mora obuhvatiti povećanje investicija u turističku infrastrukturu i edukacija zaposlenika u turizmu, očuvanje i promocija kulturnih znamenitosti i tradicionalnih događanja održivo upravljanje prirodnim resursima, posebno termalnim izvorima, razvoj i promociju turističkih proizvoda koji odgovaraju trendovima i potrebama tržišta; suradnju s lokalnim poduzetnicima i poticanje inovacija u turističkoj ponudi i uključivanje lokalnog stanovništva u turističke aktivnosti i osiguranje njihovog zadovoljstva.

Upravljanje kvalitetom na razini Daruvara kao turističke destinacije složenije je od kontrole kvalitete usluga pojedinih turističkih tvrtki. Potrebno je koordinirati različite sektore i dionike kako bi se postigli optimalni rezultati. Razumijevanje tipologije Daruvara kao turističke destinacije nužno je za donošenje odluka o formiranju konkurentnog destinacijskog proizvoda.

Analiza svih aspekata destinacije, uključujući atrakcije, smještaj, infrastrukturu, tržište, ekološke i kulturne karakteristike, ključna je za postizanje zadovoljstva turista, što je glavni cilj u turizmu.

Daruvar, smješten u središnjoj Hrvatskoj, poznat je po svojim termalnim izvorima i ljekovitim kupkama, što ga čini privlačnom destinacijom za zdravstveni turizam. Glavne prirodne atrakcije uključuju Daruvarske toplice, gdje se gosti mogu opustiti u termalnim bazenima i uživati u medicinskim tretmanima. Uz to, grad ima bogatu kulturnu baštinu, uključujući Dvorac grofa Jankovića i romantične parkove. Posebna događanja, poput Dana piva i tradicionalnih festivala, dodatno obogaćuju turističku ponudu. Daruvar je dobro povezan cestovnim pravcima i željezničkom mrežom, što olakšava pristup posjetiteljima. Međutim, daljnje unaprjeđenje cestovne infrastrukture i javnog prijevoza moglo bi dodatno poboljšati dostupnost. Blizina većih gradova kao što su Zagreb i Bjelovar omogućava jednostavan dolazak turistima iz cijele Hrvatske i inozemstva.

U Daruvaru postoji raznolika ponuda smještajnih kapaciteta, od luksuznih hotela do obiteljskih pansiona. Ugostiteljski objekti nude tradicionalnu hrvatsku kuhinju, kao i međunarodna jela, što zadovoljava raznolike gastronomske preferencije turista. Grad također nudi razne trgovine, suvenirnice i ostale turističke usluge koje doprinose cjelokupnom doživljaju. Turistički paketi koji uključuju smještaj, wellness tretmane u Daruvarskim toplicama i vođene ture kroz kulturne znamenitosti grada često su dostupni posrednicima i grosistima. Ovi paketi mogu uključivati i posebne ponude tijekom festivala ili sezonskih događanja, što može privući dodatne posjetitelje. Daruvar nudi širok spektar aktivnosti za turiste. Osim opuštanja u termalnim izvorima, posjetitelji mogu istraživati lokalne biciklističke i pješačke staze, sudjelovati u vinskim turama i degustacijama lokalnih vina ili uživati u ribolovu i lovu u okolnim područjima. Kulturni događaji, muzeji i galerije dodatno obogaćuju turističku ponudu.⁸

Grad nudi sve potrebne pomoćne usluge za turiste, uključujući banke, pošte, telekomunikacijske usluge i zdravstvene ustanove. Ove usluge osiguravaju da posjetitelji imaju sve što im je potrebno tijekom boravka, čime se povećava njihovo zadovoljstvo i osjećaj sigurnosti. Daruvar kao turistička destinacija ima mnogo potencijala zahvaljujući svojim prirodnim ljepotama, bogatoj kulturnoj baštini i raznolikim turističkim sadržajima. Međutim,

⁸ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, <https://www.visitdaruvar.hr/> (pristupljeno 22. ožujka 2024.)

za daljnji razvoj i povećanje konkurentnosti na turističkom tržištu, potrebno je ulagati u infrastrukturu, promociju i kvalitetu usluga. Upravljanje kvalitetom na razini destinacije mora biti integrirano i uključivati sve ključne dionike, od lokalne zajednice do turističkih tvrtki, kako bi se postiglo dugoročno zadovoljstvo turista i održiv razvoj destinacije.

2. Strategija upravljanja turizmom turističke destinacije

Svaki turistički razvoj treba imati jasno utvrđene strateške smjernice koje ravnopravno uzimaju u obzir interese svih dionika u turističkoj destinaciji, uključujući turističke zajednice, lokalnu upravu, investitore i lokalno stanovništvo. Ono što je važno pri planiranju dugoročnih aktivnosti u destinaciji je uključiti mišljenje lokalnog stanovništva. Ako stanovnici ne podržavaju viziju razvoja destinacije na političkoj razini, takav razvoj dugoročno neće biti učinkovit. Sukobi interesa između organizacija različitih vlasničkih oblika i lokalnog stanovništva često ne pridonose slici održive destinacije, što zahtijeva rješavanje kroz dugoročne strateške planove.

Strategijom razvoja Hrvatske do 2020. godine, usvojenom 2013. godine, predviđen je smjer i način razvoja turizma u zemlji. Ova strategija uključuje stvaranje preduvjeta za investicijske projekte i privlačenje međunarodnih investitora, čime se planira ubrzati turistički rast i razvoj. Uzevši u obzir trenutnu situaciju koja pokazuje nedovoljnu učinkovitost u upravljanju turizmom, Hrvatska je pokrenula proces reorganizacije turističkog upravljanja na svim razinama.

Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji, upravljanje turističkom destinacijom obuhvaća nekoliko ključnih aspekata. Prvi aspekt je uspostavljanje odgovarajućeg okruženja za razvoj turizma, što podrazumijeva prostorno planiranje, razvoj ljudskih potencijala i turističkih proizvoda. Drugi aspekt je marketinško privlačenje posjetitelja, koje uključuje promociju i upravljanje odnosima s gostima (Guest Relationship Management - GRM). Treći aspekt je unapređenje kvalitete iskustva kroz operativne aktivnosti, uključujući poboljšanje svih segmenata turističkog proizvoda, razvoj i upravljanje atrakcijama, poslovno savjetovanje i istraživanje.⁹

Turistička zajednica Daruvar-Papuk je organizacija koja djeluje na principima destinacijskog menadžmenta. Glavni zadatak joj je poticanje i unapređenje turizma Republike Hrvatske, uz zaštitu gospodarskih interesa subjekata koji pružaju usluge u ugostiteljstvu i turizmu ili se bave drugim turističkim djelatnostima. Ova organizacija nadzire turističke aktivnosti na razini Grada Daruvara i u četiri susjedne općine: Končanica, Dežanovac, Sirač, i Đulovac. Registrirana je u registru turističkih organizacija koji vodi nadležno ministarstvo za

⁹ Galičić i Laškarin, *Principi i praksa turizma i hotelijerstva*, 200

turizam. Njen skraćeni naziv je "TZ Daruvar - Papuk", a logotip Zajednice nosi natpis "DA Voli život".

Zajednica se aktivno uključuje u realizaciju akcija i programa turističke zajednice županije koje su od zajedničkog značaja za sve turističke subjekte unutar županije. Također, na osnovu posebne odluke Turističkog vijeća Hrvatske turističke zajednice, Zajednica može postati članom međunarodnih turističkih organizacija.¹⁰

2.1. Razine upravljanja

Razvoj destinacije uključuje sve operativne i strateške aktivnosti usmjerene na unapređenje turističkih projekata i proizvoda unutar određene destinacije, s ciljem stvaranja organiziranog i poticajnog okruženja za sadašnje i buduće investitore u turizmu. Obično su nositelji razvoja destinacije lokalne jedinice uprave ili specijalizirane razvojne agencije i tvrtke koje su u njihovom vlasništvu. Sustav upravljanja ima tri razine: nacionalnu, regionalnu i lokalnu. Svaka od njih temelji se na načelu financijske neovisnosti, što uključuje odgovarajuće osoblje i poboljšanje učinkovitosti cijelog sustava. Nova struktura očekuje značajno čvršću suradnju s drugim ministarstvima povezanima s turizmom, poput Ministarstva kulture i Ministarstva zaštite okoliša i prirode. U tu svrhu formira se posebno savjetodavno tijelo, "Međuministarsko stručno vijeće za turizam", čiji je osnovni zadatak rasprava i usuglašavanje prijedloga godišnjih akcijskih planova za provedbu Strategije razvoja Hrvatske do 2020. godine. Sustav upravljanja turizmom je potpuno reorganiziran s naglaskom na većoj odgovornosti, efikasnosti, suradnji, racionalizaciji i razvoju kapaciteta. Organizacijska shema upravljanja turizmom u Hrvatskoj sastoji se od tri ključne razine: državne, županijske i lokalne. Sve ove razine djeluju na principu financijske samoodrživosti, što uključuje odgovarajuće povećanje učinkovitosti rada cijelog sustava i kadrovsko ekipiranje.

Državna razina obuhvaća Ministarstvo turizma kao glavno tijelo za kreiranje i provođenje nacionalne turističke politike, koje surađuje s ostalim ministarstvima usko vezanim za turizam, poput Ministarstva kulture i Ministarstva zaštite okoliša i prirode. Županijska razina uključuje

¹⁰ Grad Daruvar, Službeni glasnik grada Daruvara, https://daruvar.hr/wp-content/uploads/2020/dokumenti/sluzbeni/Slu%C5%BEbeni%20glasnik%20-%2010_20.pdf (pristupljeno 24. ožujka 2024.)

županijske turističke zajednice koje djeluju u okviru županija, koordiniraju lokalne turističke aktivnosti i provode regionalne turističke strategije. Ove zajednice surađuju sa županijskim vlastima i drugim relevantnim tijelima kako bi integrirale turističke inicijative na regionalnoj razini. Lokalna razina sastoji se od lokalnih turističkih ureda i zajednica koji neposredno upravljaju turističkim aktivnostima na lokalnom nivou. Oni blisko surađuju s lokalnom upravom, stanovništvom i turističkim subjektima kako bi se osigurala kvalitetna turistička ponuda i održiv razvoj.¹¹

U području Daruvar - Papuk, upravljanje razvojem destinacije povjereno je Gradu Daruvaru, uz podršku općina Končanica, Dežanovac, Sirač i Đulovac. Početkom 2010. godine, Grad Daruvar preuzeo je vodeću ulogu u poticanju turističkog razvoja grada i šire regije, što je uključivalo naručivanje izrade Investicijskog prospekta za razvoj tri nova hotela u Daruvaru i osnivanje Turističke zajednice Daruvar - Papuk.¹²

¹¹ Galičić i Laškarin, *Principi i praksa turizma i hotelijerstva*, 202, 203

¹² Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Dijagnoza stanja te vizija i misija razvoja turizma za područje Daruvar – Papuk <http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/DARUVAR%20-%20Dijagnoza%20stanja%20i%20vizija%20razvoja%20turizma.pdf> (pristupljeno 6. travnja 2024.)

2.2. Funkcije destinacijskog menadžmenta

Destinacijski menadžment obuhvaća sve aktivnosti upravljanja lancem vrijednosti destinacije, što uključuje sve usluge koje pružaju institucionalni i poslovni subjekti na destinaciji, s ciljem osiguranja dosljednosti i kvalitete turističkih doživljaja za sve posjetitelje. Primarne institucije odgovorne za upravljanje destinacijom su specijalizirane organizacije ili tvrtke u vlasništvu lokalnih uprava i poslovnih subjekata aktivnih unutar destinacije. Govoreći o ciljevima menadžmenta turističke destinacije, neophodno je prepoznati da razvoj takve destinacije mora biti zasnovan na usklađenosti sociokulturnih, prirodnih, gospodarskih i ekoloških faktora. To znači da destinacija mora generirati dovoljnu vrijednost ne samo za posjetitelje, već i za lokalno stanovništvo. Održavanje i unapređenje te vrijednosti moguće je jedino kroz konkurentnu sposobnost destinacije. Iz tog razloga, dugoročno osiguranje konkurentne sposobnosti treba biti glavni cilj menadžmenta turističke destinacije. Ova perspektiva naglašava važnost integriranog pristupa koji balansira potrebe turista s interesima domaćina, osiguravajući održivi razvoj destinacije. Inicijative za poticanje investicija u edukativne programe, kadrovske resurse, razvoj korporativnog identiteta, istraživanje novih tržišnih segmenata te provedbu zajedničkih marketinških programa može poduzeti menadžment turističke destinacije. Samostalno, unutar vlastitog sustava ili u suradnji s ostalim interesnim skupinama ove investicije mogu biti realizirane. Poboljšanje konkurentnosti i atraktivnosti destinacije na tržištu je rezultat koordiniranog djelovanja i maksimalnog iskorištavanja resursa.¹³

Trenutno, na području Daruvar - Papuk ne postoji specijalizirana tvrtka ili organizacija koja je posvećena destinacijskom menadžmentu. Tijekom 2022. godine nije bilo potrebe za ažuriranjem turističkih informacijskih sustava i aplikacija poput eVisitora od strane Turističke zajednice Daruvar-Papuk. Razlog tome je što su sva ažuriranja koja su provedena u sustavu eVisitor bila vođena putem Ministarstva turizma RH i Hrvatske turističke zajednice, a ne lokalnih turističkih zajednica.

Projekt upravljanja kvalitetom destinacije, poznat kao IQM, pokrenut je početkom 2022. godine u suradnji s Turističkom zajednicom Bjelovarsko-bilogorske županije. Lokalni ponuđači i turistički subjekti uključili su se u ovaj projekt. Sudjelovanje u projektu, kao i edukacije i savjetovanja koje pruža stručni tim IQM-a, ne predstavlja trošak za sudionike; troškove pokrивaju turističke zajednice u suradnji s Turističkom zajednicom BBŽ. Glavni cilj

¹³ Magaš, Vodeb i Zadel, *Menadžment turističke organizacije i destinacije*, 86

ovog projekta je ostvariti integralno upravljanje kvalitetom u destinaciji te dodatno promovirati turističku ponudu destinacije.¹⁴

¹⁴ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Dijagnoza stanja te vizija i misija razvoja turizma za područje Daruvar – Papuk <http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/DARUVAR%20-%20Dijagnoza%20stanja%20i%20vizija%20razvoja%20turizma.pdf> (pristupljeno 6. travnja 2024.)

3. Komparativne prednosti Daruvara

Okolina, bilo da je prirodna ili stvorena ljudskom intervencijom, ključni je element turističkog proizvoda. Bilo zbog stvaranja turističkih usluga ili tijekom trajanja turističkog procesa, pojavom turističkih aktivnosti, okolina se neizbježno modificira ili mijenja. Oplemenjivanje i čuvanje okoline predstavlja najvažniji element mnogih razvojnih odluka u turizmu.

Daruvar se ističe kao jedan od najuređenijih malih gradova u kontinentalnoj Hrvatskoj, zahvaljujući jedinstvenom spoju zelenila, njegovih uređenih parkova i gradske arhitekture, te raznolikosti kulture i plodnih vinograda. U gradu se nalaze dva prostrana i uređena perivoja, zajedno s park-šumom smještenom u središtu grada, što se harmonično uklapa u urbano okruženje. Daruvar je također poznat kao lječilišni centar, dom slavni Daruvarskih toplica, smještenih u samom središtu grada, na izvorima mineralnog blata i ljekovite termalne vode. Okružene su prostranim i estetski uređenim parkom, koji predstavljaju spomenike arhitekture s visokom vrijednošću u hortikulturnom smislu.

Nadimak Daruvara smještena je stara slavonska gora Papuk, prepuna zanimljivosti poput izvora, slapova te raznovrsnog biljnog i životinjskog svijeta, koje je najbolje istražiti šetnjom ili planinarenjem.

3.1. Prirodni resursi

Resursi se dijele na prirodne (koje nastaju djelovanjem prirodnih procesa) i društvene, odnosno antropogene (koje su rezultat ljudskih aktivnosti). Prirodne atrakcije svoju vrijednost temelje na geološkim karakteristikama područja, vodenim resursima, klimi, zaštićenoj prirodnoj baštini te životinjskom i biljnom svijetu.¹⁵

Prirodni turistički resursi obuhvaćaju sve prirodne elemente i faktore s visokim stupnjem privlačnosti, koji odražavaju svoje geografsko okruženje i mogu biti valorizirani za turističke svrhe. Ovi resursi, prema svojim ključnim značajkama, mogu se svrstati u geomorfološke, klimatske, hidrografske i biogeografske kategorije, kao i u zaštićenu prirodnu baštinu. Ova klasifikacija je prihvaćena u planiranju i upravljanju resursima te u kontekstu hrvatskog turizma.. Diljem svijeta velika se pažnja posvećuje prirodnoj raznolikosti kako bi se osiguralo

¹⁵ Floričić i Floričić, *Kulturna baština u turističkoj destinaciji*, 3

da ti kompleksi žive i nežive prirode budu zaštićeni od prekomjerne eksploatacije. Bit zaštite je osigurati da priroda zadrži svoj izvorni izgled. U početku su se štitile prirodne vrijednosti iznimne i rijetke vrijednosti, dok su danas ti naponi prerasli u opću kampanju. U tim okolnostima, turizam je postao aktivni korisnik zaštićenih područja i zauzvrat vitalan faktor održivosti zaštićenih ekosustava. Upotreba zaštićenih područja za turističke svrhe nije ujednačena diljem svijeta, pri čemu svaka zemlja donosi zakone koji reguliraju pitanja kako zaštititi i koristiti svoja zaštićena područja. Ova opća situacija, međutim, ne odnosi se na zaštićena područja koja su proglašena svjetskom prirodnom baštinom.¹⁶

Područje Daruvar-Papuk obiluje raznovrsnim prirodnim resursima i atrakcijama, među kojima se ističu:

1. Mnogobrojne rijeke, pritoci, potoci i ribnjaci, s posebnim naglaskom na rijeke Pakru i Toplicu te ribnjake Jezero i Končanica, koji predstavljaju atraktivne lokacije za ribolov i rekreaciju.
2. Ljekovito blato i izvori termalne vode u Daruvaru, koji se koriste u Daruvarskim toplicama za rehabilitaciju i kupanje te u Termalnom vodenom parku Aquae Balissae za opuštanje i kupanje.
3. Šume bogate raznovrsnim stablima poput graba, jele, bukve, hrasta lužnjaka i hrasta kitnjaka, pružajući mogućnosti za šetnje, planinarenje i istraživanje prirode.
4. Vinogradi i voćnjaci čine karakterističan pejzaž ovog područja te omogućuju degustaciju lokalnih vina i voćnih proizvoda.
5. Spomenici prirode i parkovna arhitektura, poput Rimske šume, Julijevog parka i dva stabla ginko biloba u Daruvaru, pružaju ugodna mjesta za odmor i relaksaciju u prirodnom okruženju.
6. Zaštićeni krajolici, kao što je Petrov vrh, najviši vrh područja nude spektakularne vidike i mogućnosti za planinarenje i istraživanje netaknute prirode.

U okviru ekološko-edukativne akcije "VOLIM HRVATSKU", Hrvatska turistička zajednica nagradila je Daruvar priznanjem Zeleni cvijet sa srebrnim znakom za osvojeno 2. mjesto u kategoriji manjih gradova. Daruvar je ranije osvajao Zeleni cvijet sa zlatnim znakom za 1. mjesto u istoj kategoriji 2004. i 2005. godine. U 2006. godini, Daruvar je zauzeo 2. mjesto, dok je 2007. i 2008. godine ponovno osvojio 1. mjesto i Zeleni cvijet sa zlatnim znakom. U 2009. godini, Daruvar je osvojio Zeleni cvijet sa brončanim znakom.¹⁷ Daruvar se ističe po svojim

¹⁶ Knezevic, "Contents and assessment of basic tourism resources", 80, 90

¹⁷ Daruvarski portfolio, Gradski info, <https://daruvarski-portfolio.net/gradski-info/> (pristupljeno 2. travnja 2024.)

geotermalnim izvorima, proizvodnji vrhunskih vina i piva te bogatom kulturnom baštinom. Ova regija nudi posjetiteljima raznolike mogućnosti za zabavu i istraživanje, čime se ističe kao jedno od važnih kulturnih i turističkih odredišta.

Grad Daruvar s bogatom poviješću urbanog naselja, uskoro će proslaviti dvije tisuće godina svojeg postojanja kao moderna cjelina. Kroz različita povijesna razdoblja, njegova urbana jezgra mijenjala se u skladu s promjenama i procesima vremena. Daruvar je danas regionalno središte u županiji poznato po turizmu te vinogradarstvu i voćarstvu.

Njegova duga urbana povijest svjedoči o kontinuiranom razvoju i prilagodbi gradskog tkiva kroz stoljeća. Od drevnih vremena do danas, Daruvar je bio svjedok mnogih povijesnih događaja i promjena, što je oblikovalo njegov jedinstven identitet. Do danas, grad Daruvar je procvjetao kao važno regionalno središte. Turizam je jedan od ključnih segmenata gospodarstva, privlačeći posjetitelje svojim bogatstvom kulturne baštine, termalnim izvorima te prekrasnim krajolicima. Također, vinogradarstvo i voćarstvo imaju značajan utjecaj na gospodarstvo regije, ističući se po proizvodnji visokokvalitetnih proizvoda. Kroz svoj dugi put razvoja, Daruvar je ostao vitalno urbano središte koje se ponosi svojom poviješću i tradicijom, dok istovremeno gleda prema budućnosti s optimizmom i inovacijama.

3.2. Posebnost komparativnih prednosti Daruvara

Kroz sami centar Daruvara protječe rijeka Toplica, koja svoj izvor ima desetak kilometara sjeveroistočno od grada. Toplica je dugačka 35 kilometara i predstavlja najveći lijevi pritok rijeke Ilove. Uređena šetnica duž rijeke pruža pravi užitak za sve ljubitelje prirode koji žele uživati u šetnji, trčanju ili vožnji bicikla. U Daruvaru, sve je praktično smješteno u blizini centra grada, uključujući i Daruvarsko jezero koje se nalazi uz rijeku Toplicu. Športsko ribolovno društvo "Toplica" upravlja jezerom koje predstavlja sportski ribnjak, koje je osnovano 1936. godine. Mjesto je idealno za odmor i okupljanje ribolovaca, ali i za šetnju, s obzirom na brojne klupe za odmor koje se nalaze duž jezera. Osim toga, posjetitelji mogu uživati u prekrasnom pogledu ili organizirati roštiljanje na otvorenom. Dnevne i godišnje ribolovne dozvole za sve ribolovne vode na području Daruvara i okolice mogu se kupiti u prostorijama kluba Športskog ribolovnog društva "Toplica".

Poznavatelji vina visoko cijene daruvarski kraj zbog izvanrednih sorti vinove loze i visokokvalitetnih vina. Uzgoj vinove loze u ovom području ima dugu tradiciju, potpomognutu povoljnim mikroklimatskim uvjetima te pitomim i sunčanim obroncima Papuka. Vinska cesta prolazi kroz daruvarske vinograde, nudeći posjetiteljima nekoliko obiteljskih vinarija s klijetima gdje se mogu kušati vrhunska daruvarska vina. Ova vinska cesta, prva u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, nazvana je Vino Via! i dobitnik je nagrade "Zeleni cvijet sa zlatnim znakom". Na vinskoj cesti nalaze se: Badel 1862 d.d. Vinarija Daruvar, OPG Kovačević, podrum dvorca grofa Jankovića, obrt Lotada, OPG Konjovoda i Biogal Sirana.

Rimska šuma, smještena u blizini grada, krasi poučna staza poznata kao Rimska park-šuma koja obuhvaća 19 informativnih tabli. Ove table pružaju opise prirodnih, ekoloških i kulturno-povijesnih znamenitosti daruvarskog kraja. Unutrašnjost šume uređena je klupama za odmor i stazama koje koriste prolaznici, rekreativci i šetači, omogućujući im uživanje u prirodi i istraživanje bogatstva ovog područja.¹⁸

Ginko biloba je simbol Daruvara, grada koji se ističe po velikim zelenim površinama, drvodredima, alejama i perivojima, kao i mnogim egzotičnim stablima. Među njima se ističe jedinstveni primjerak ginka, drevne biljke koja potječe iz vremena dinosaura. Zapravo, u Daruvaru su posađena dva ginka, budući da je ginko dvodomna biljka, a muško i žensko stablo imaju izrazite razlike koje rijetki uopće primjećuju. Stabla ginka su zasađena pred dvorcem osnivača grada Antuna Jankovića tijekom formiranja perivoja. Muški primjerak, kojeg mještani nazivaju Adam, jedan je od najstarijih primjeraka u Europi, nalazi se na popisu zaštićene prirodne baštine te je upisan na popis deset najznačajnijih primjeraka te biljne vrste u Hrvatskoj. Ovo divovsko stablo pruža spektakularan prizor u svako doba godine, no posebno je impresivan početkom studenoga kada njegovo lišće brzo poprimi intenzivnu zlatnožutu boju koja se presijava na suncu, a zatim otpada, stvarajući debeli zlatni sag na tlu. Lišće ginka cijeni se u farmaceutskoj industriji zbog njegovih ljekovitih svojstva po kojima je poznat. Također, prema pučkom vjerovanju, ginko donosi sreću, pa ga ljudi često drže u novčaniku.¹⁹

Petrov vrh je poznato izletišta i skijalište ne samo za stanovnike Daruvara već i za cijelu županiju. Nalazi se na šumskom proplanku ispod samog vrha Papuka, na visini od 547 metara nadmorske visine, udaljen 9 kilometara od Daruvara. Planinarski dom "Petrov vrh", smješten

¹⁸ Daruvarski portfolio, <https://daruvarski-portfolio.net/> (pristupljeno 5. travnja 2024.)

¹⁹ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, <http://www.visitdaruvar.hr/ginkgo-biloba.aspx> (pristupljeno 6. travnja 2024.)

na ovom proplanku, posebno je zanimljiv u zimskim uvjetima zbog staze za skijanje i sanjkanje koja je opremljena vučnicom. Dom posjeduje centralno grijanje, stalnog domara te nekoliko dvokrevetnih i višekrevetnih soba. Opremljen je hranom i pićem te pruža ugodan boravak posjetiteljima. Tradicionalno se svake godine za Petrovo, kod planinarskog doma "Petrov vrh", organizira planinarsko druženje na otvorenom uz paljenje krijesa. Zapadni dio Papuka predstavlja izrazito odvojenu cjelinu u obliku hrpta, na kojem se ističu vrhovi poput Petrovog vrha (614 m), Poganog vrha (639 m), Vranog kamena (817 m), Dujanove kose (832 m) i Crnog vrha (836 m). Ovo veliko šumsko područje proteže se na površini od gotovo 1000 kvadratnih kilometara.²⁰

Na samo četiri kilometra udaljenosti od središta grada, na visini od 291 metra nadmorske visine, nalazi se najbliže gradsko izletište - reljefna terasa s izvorom poznata kao Vranjevina. Ova izdužena terasa okružena je šumom graba, bukve i hrasta, te obuhvaća izvor takozvane svete vode. Izvor je kaptiran, a voda je vođena do ruba strme stijene gdje stvara vodopad visine dvadesetak metara. Ovaj umjetni vodopad izgleda impresivno u proljeće i kasnu jesen, kada izvor dobiva više vode, kao i tijekom zime kada se može zamrznuti, dok preko ljeta gotovo potpuno nestaje. S tog mjesta pruža se prekrasan pogled na slikoviti krajobraz, koji obuhvaća meandre rijeke Toplice, polja, vinograde, šume i naselja. Zahvaljujući prekrasnoj prirodi, sjenovitoj terasi, čistom zraku i izvoru hladne vode, ovo je omiljeno odredište gdje mnogi provode ugodne trenutke odmora, uživajući u igri, šetnji i roštiljanju.²¹

U dolini rijeke Toplice, duž gotovo cijelog njezinog gornjeg toka, protežu se prostrana proširenja s prekrasnim livadama idealnim za sport i opuštanje. Među njima se ističe Dobra kuća, najpopularnije izletište u Daruvaru, udaljeno šest kilometara od grada, smješteno uz most koji preko rijeke vodi u istoimeno selo. No, ako nastavite putovanje kroz šumu, na samo dva kilometra od izletišta nalaze se ostaci srednjovjekovne utvrde Dobra kuća. Izletnici iz grada također uživaju na Purnici kod Sirača, kod Pakra manastira ili u Končanici, gdje mogu uživati u ribnjacima, na Crnaji, ili, sve do nedavno, uz dvorac Dioš koji više nije otvoren za posjetitelje.²²

²⁰ Daruvarski portfolio, <https://daruvarski-portfolio.net/> (pristupljeno 7. travnja 2024.)

²¹ Pejić, Mato, ur., Monografija DARUVAR – jučer, danas, zauvijek, 99

²² Pejić, Mato, ur., Monografija DARUVAR – jučer, danas, zauvijek, 101

4. Analiza turističkog tržišta Daruvara

Na turističkom tržištu, koje se sastoji od tržišta usluga, situacija je suprotna u odnosu na tržište roba. Turist, kao kupac, putuje u odredište turističke ponude, nakon čega počinje proces kupnje i prodaje. Sve se odvija na licu mjesta, gdje turistička usluga čeka kupca koji mora putovati kako bi je konzumirao i nakon toga platio. Stoga, kako bi se ostvarila transakcija, i kupac i novac "putuju" prema turističkoj ponudi. Na tržištu roba, proizvođači primaju novčana sredstva od kupaca putem različitih načina plaćanja. Međutim, najveći izazov turističke ponude je nemogućnost direktnog prezentiranja proizvoda kupcima. Jedinu vezu s kupcima ostvaruje turistička promidžba, koja koristi različite medije, tehnike i sredstva promocije kako bi privukla pozornost turista. Kupci, odnosno turistička potražnja, moraju vjerovati promidžbi, informacijama, slikama i drugim sredstvima koje koristi turistička industrija te se odlučiti na putovanje, često u nepoznato okruženje. Turistički proizvodi Daruvara su ono što bi grad trebao promovirati prema različitim tržišnim segmentima, uključujući individualne goste, parove, obitelji s djecom te raznovrsne grupe posjetitelja. Ti segmenti mogu obuhvaćati posjetitelje s različitim razinama kupovne moći, uključujući srednju, višu srednju i visoku. Glavna tržišta na koja bi se trebalo usredotočiti su ona koja se nalaze na cestovnoj udaljenosti do 200 km (primarna tržišta), zatim ona na udaljenosti od 200 km do 400 km (sekundarna tržišta), te tržišta koja su dalje udaljena, ali iz kojih je moguće putovati zrakoplovima preko Zračne luke Zagreb (tercijarna tržišta). Primarna tržišta Daruvara uključuju veće gradove Hrvatske poput Zagreba, Rijeke, Splita, Osijeka, Karlovca, Slavonskog Broda, Varaždina i Siska, te gradove iz susjednih zemalja kao što su Maribor i Ljubljana u Sloveniji, Pečuh u Mađarskoj, Beograd, Subotica i Novi Sad u Srbiji te Tuzla i Banja Luka u Bosni i Hercegovini. Sekundarna tržišta Daruvara obuhvaćaju gradove poput Pule, Dubrovnika, Zadra i Šibenika u Hrvatskoj, te Veneciju, Padovu, Veronu, Udine i Trst u Italiji, Graz i Beč u Austriji, Brno, Ostravu i Prag u Češkoj, Krakov i Varšavu u Poljskoj, Bratislavu u Slovačkoj, Budimpeštu u Mađarskoj, Zenicu, Mostar i Sarajevo u Bosni i Hercegovini, te Skopje u Makedoniji.²³

²³ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Turističko pozicioniranje i plan proizvoda i projekata za područje Daruvar – Papuk <http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/DARUVAR%20-%20Turisticko%20pozicioniranje,%20proizvodi%20i%20projekti%201.dio.pdf> (pristupljeno 5. travnja 2024.)

4.1. Analiza turističke potražnje

Analiza turističke potražnje Daruvara obuhvaća nekoliko ključnih elemenata kako bi se bolje razumjelo ponašanje turista, njihove preferencije i trendovi posjeta ovom odredištu. Evo nekoliko važnih aspekata koje treba istražiti: broj posjetitelja, segmentacija tržišta i duljina boravka.

Tablica 1 Postelje, dolasci i noćenja turista u Daruvaru 2022. Godine

Daruvar	Postelje		Dolasci			Noćenja		
	Stalne	Pomoćne	Ukupno	Domaći turisti	Strani turisti	Ukupno	Domaći turisti	Strani turisti
	469	21	12867	2479	10388	47317	39779	7538

Izvor: izrada autora prema Državni zavod za statistiku. *Turizam u 2022.* str. 60

U tablici iznad možemo vidjeti kako Daruvar raspolaže sa 469 stalnih postelja i 21 pomoćne. U 2022. godini bilo je 12867 dolazaka turista od kojih je više bilo stranih turista i to 10388, dok je domaćih turista dolazke ostvarilo njih 2479. Broj noćenja ostvaren za 2022. godinu je 47317, te u ovom slučaju je više domaćih turista. Stranih turista je noćilo 7538, a domaćih 39779.

Prosječni boravak turista u Daruvaru između 4 i 4 i pol dana u 2022. godini, a u 2023. U prosjeku 3 i pol dana. Prema ovim podacima može se zaključiti kako bi se trebalo raditi na produljenju boravka turista u Daruvaru te na privlačenju većeg broja turista raznim sadržajima.

4.2. Analiza turističke ponude

Turistička ponuda Daruvara obuhvaća raznolike sadržaje i aktivnosti namijenjene posjetiteljima koji dolaze u ovaj grad. Ključni elementi turističke ponude Daruvara su: prirodne atrakcije, kulturno naslijeđe, wellness i lječilišta, enogastronomska ponuda, turistički događaji, turistička infrastruktura i rekreacija na otvorenom. Daruvar je dugo vremena bio pozicioniran većinski na zdravstveni turizam gdje se najviše ističu Daruvarske Toplice, no u zadnje vrijeme se pokušavaju bolje razvijati i ostale vrste turizma.

4.2.1. Daruvarske toplice

Daruvarske toplice su moderno dizajnirani zdravstveni kompleks, uklopljen u prirodni ambijent na izvorima mineralnog blata i ljekovite termalne vode. Okružene su prostranim i urednim parkom koji obuhvaća spomeničku arhitekturu i ima visoku hortikulturnu vrijednost. Ovaj centar očuvanja zdravlja nalazi se u samom središtu grada Daruvara, jednog od najljepših malih gradova u kontinentalnoj Hrvatskoj, čija povijest seže sve do rimskih vremena.

Termalna voda s ljekovitim svojstvima u Daruvaru oduvijek je igrala ključnu ulogu u unapređenju kvalitete života, predstavljajući važan most između prošlosti i sadašnjosti. Počevši od davnih vremena kada su je koristili Jasi, nastavljajući s primjenom kod rimskih careva, turskih i austrougarskih vojskovođa, plemića, građanstva pa sve do seljaka, voda je imala nezamjenjivu vrijednost. Današnji kapaciteti izvora iznose oko 30 litara u sekundi, dok temperatura vode doseže do 47°C.

Koristeći prirodne ljekovite čimbenike, Daruvarske toplice pružaju programe pomoći u liječenju neplodnosti, medicinsku rehabilitaciju te su specijalizirane za liječenje reumatskih bolesti. Priznat od strane mnogih korisnika kao idealno mjesto za pripreme sportskih ekipa i reprezentacija, Daruvarske toplice su istaknute kao sportski centar u kontinentalnoj Hrvatskoj. Mnogi domaći i svjetski sportaši cijene njihove usluge individualnog tretmana ozlijeđenih sportaša, uz nadzor stručnjaka poput kineziologa i liječnika sportske medicine.

Daruvarske toplice pružaju mnoge mogućnosti za organizaciju stručnih skupova, seminara, i poslovnih sastanaka. Na raspolaganju su kvalitetno opremljene dvorane i prostori, uključujući

dvoranu "Termal" s kapacitetom od 100 sjedećih mjesta, dvoranu "Grof Janković" s 70 sjedećih mjesta te prostor restorana "Terasa" koji može primiti 150 osoba.²⁴

Kako bi osigurale udobnost i funkcionalnost za različite vrste događaja, sve dvorane su klimatizirane i opremljene prenosivom školskom pločom, projekcijskim platnom, flipchartom, projektorom i televizorima.

S kapacitetom od 275 postelja, Lječilišni hotel Termal 3* nudi jednokrevetne i dvokrevetne sobe te apartmane. Gosti hotela imaju pristup raznovrsnim sadržajima za ugodan boravak, uključujući bazene s ljekovitom termalnom vodom, wellness i spa, aperitiv bar, restoran, kavanu, fitness centar, sportsku dvoranu, frizerski salon te kiosk sa suvenirima. Depandansa Arcadia 3* je prekrasna povijesna zgrada sagrađena u 19. stoljeću. Nudi 12 soba koje odišu originalnim uređenjem i doprinose vanjskoj ljepoti objekta, pružajući gostima nezaboravan doživljaj boravka. Depandansa je povezana s restoranom Terasa, gdje gosti mogu uživati u kulinarskim delicijama. Udaljena samo nekoliko minuta lagane šetnje uređenim perivojem od centra grada, oba objekta su smještena u miru i zelenilu Julijevo parka.²⁵

4.2.2. Wellness

Specijalna bolnica Daruvarske toplice koristi prirodno ljekovite faktore poput termalne vode i mineralnog blata (fango) u svojim terapijama. Termalna voda je akrototerna po svom sastavu i balneološkoj klasifikaciji, s mineralizacijom ispod 1 grama po litri. Prosječna temperatura vode iznosi 46,6 stupnjeva Celzijusa, a prevladavajući kationi su kalcij i magnezij, dok su hidrokarbonati dominantni anioni. Kapaciteti izvora su dostatni za sadašnje potrebe. Mineralno blato nalazi se uz izvore termalne vode, a nastaje stoljetnim procesom razgradnje organskih i anorganskih tvari uz djelovanje atmosferalija i vode. Blato je teška modrikastosiva glina s sitnim zrcima i česticama kremenog pijeska. Njegovo terapijsko djelovanje proizlazi iz velikog toplinskog kapaciteta i male toplinske provodljivosti, uz blagi kemijski i značajan biološki učinak.

²⁴ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Daruvarske toplice, <http://www.visitdaruvar.hr/daruvarske-toplice-2.aspx> (pristupljeno 7. travnja 2024.)

²⁵ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Daruvarske toplice, <http://www.visitdaruvar.hr/daruvarske-toplice-2.aspx> (pristupljeno 7. travnja 2024.)

U Termalnom vodenom parku Aquae Balissae gosti mogu uživati u raznim tretmanima, uključujući masaže (relax masaža, sportska masaža, klasična medicinska masaža), saune (finska sauna, turska/parna kupelj) te u romantičnom kutku za dvoje whirlpool. Svijet wellness-spa oaze Daruvarskih toplica nudi dodatne sadržaje za očuvanje zdravlja, uključujući vanjske i unutarnje bazene s ljekovitom termalnom vodom, spa zonu s jacuzzijem, finskom i turskom saunom, te fitness centar. Također, gosti mogu uživati u raznim masažama, poput limfne drenaže, anticelulitne masaže, masaže lica, antistresne masaže, sportske masaže, medicinske masaže i masaže vulkanskim kamenjem.²⁶

4.2.3. Enogastronomska ponuda

Kulturna prisutnost češke nacionalne manjine u Daruvaru značajno je utjecala na gastronomiju ovog kraja. Dok je kontinentalna kuhinja ovdje dominantna, daruvarsko područje je također poznato po jakom utjecaju češke kulinarske tradicije. Neki od istaknutih čeških specijaliteta uključuju krpice sa svježim kupusom, dizane knedle na pari, knedle s kiselim kupusom, salenjake, bramborak i druge kulinarske delicije.

Uzgoj vinove loze u Daruvaru nosi bogatu povijest i dugu tradiciju. Daruvarska vinska cesta obuhvaća sedam točaka raznovrsne ponude te povezuje najudaljenije dijelove grada. Obilaskom tih točaka možete uživati u pogledu na beskrajne redove vinograda, dobiti srdačnu dobrodošlicu od daruvarskih vinara te uživati u čašćenju osjetila okusa. U sklopu dvorca grofa Jankovića nalazi se vinski podrum Vinarije Daruvar, dok je 2012. godine u istom dvorcu otvoren prvi Vinski salon u Hrvatskoj. Vinski salon kombinira prodajni i izložbeni koncept te obuhvaća sve točke Daruvarske vinske ceste. U elegantnom baroknom ambijentu možete kušati vrhunska vina i uživati u degustaciji vrhunskih kravljih i kozjih sireva.²⁷

Iskoristivši njihovo poznato graditeljsko iskustvo, Grof Janković je naselio češke doseljenike na daruvarsko područje te ih angažirao u izgradnji pivovare i primjeni tradicionalnog umijeća u proizvodnji piva. Tako je nastala Pivovara Daruvar, s tradicijom dugom 174 godine, koja je od osnivanja 1840. godine djelovala na istom mjestu. Poznata je kao najstarija hrvatska pivovara i ponosi se respektabilnim brendom Staročeško pivo, čije ime i stilom odašilje tradiciju češkog pivarstva.

²⁶ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Wellness programi, <http://www.visitdaruvar.hr/wellness-programi.aspx> (pristupljeno 7. travnja 2024.)

²⁷ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, <http://www.visitdaruvar.hr/> (pristupljeno 7. travnja 2024.)

Zahvaljujući dugoj tradiciji proizvodnje piva i prirodno mekoj vodi, daruvarsko pivo od samog početka nalikuje češkom pivu. Pivovara Daruvar omogućuje organizirane obilaskе pivovare uz stručno vodstvo, kao i degustaciju Staročeškog piva. Brand "5th element" pokrenut je 2014. godine kao doprinos rastućoj pivskoj sceni specijalnih piva proizvedenih u malim serijama. S naglaskom na umjetnost stvaranja posebnih okusa, aroma i stilova piva, razvili su "5th element liniju" pravih craft piva. Kroz četiri osnovna sastojka piva - voda, slad, kvasac i hmelj - predstavili su četiri elementa: vatru, vodu, zrak i zemlju koje objedinjuje njihova strast prema pivu, predstavljena kroz peti element ljubav. To omogućuje ljubiteljima piva da pronađu svoj element i pretvore ga u peti - ljubav, čime se zaokružuje čarolija ispijanja svakog njihovog piva.

Daruvarski kraj nije samo poznat po proizvodnji vrhunskih vina i piva, već i po proizvodnji izvrsnih sireva. U Daruvaru se ističu dvije sirane: OPG Jareš i sirana Biogal. Već više od 15 godina, ovi proizvođači zadovoljavaju potrebe kupaca diljem Hrvatske pružajući im mliječne proizvode visoke kvalitete. Kombinacijom posvećenog rada, poštovanja tradicije ovog područja te uporabe isključivo mlijeka proizvedenog na malim gospodarstvima pod strogim nadzorom, stvaraju se izvanredne sirne delicije koje su dobitnici brojnih priznanja. Sirane otvaraju vrata za posjete proizvodnim pogonima uz prethodnu najavu, pružajući priliku za degustaciju raznolike ponude kozjih i kravljih sireva.

Okupljeni pod projektom "6-i elementi", koji je osmislila Turistička zajednica Daruvar – Papuk u suradnji s Gastronomima i ugostiteljskim objektima s područja grada, najavljuju svoje gastronomske interpretacije tema: "Jela u funkciji zdravlja", "Jela za sportaše" i "Daruvarski parovi". Kombinirajući jela s namirnicama iz okolice Daruvara, "6-i elementi" pod jelovnikom "Daruvarski parovi" nude jela uparene s točno određenim craft pivima Peti element ili Staročeško pivom, kao i s daruvarskim vinima, te domaćim jogurtom i prirodnom limunadom. U ponudi pojedinih restorana odražava se sinergija hrvatske i češke kulture u gradu Daruvaru. Projekt "6-i elementi" prate i proizvođači poput Pivovare Daruvar, Badel 1862 d.d. - Vinarije Daruvar, OPG-a Tomislav Horvat, Destilerije Wise Grus, Pčelarstva Daruvar, Sirane Biogal i Ribnjačarstva Končanica.²⁸

²⁸ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, <http://www.visitdaruvar.hr/> (pristupljeno 8. travnja 2024.)

5. Strateško upravljanje kulturnim turizmom u Daruvaru

Jedan od ključnih faktora u razvoju kulturnog turističkog proizvoda je prethodno postojanje turističke potražnje. Razvoj bilo kojeg oblika turizma specijalnog interesa predstavlja izazov u situacijama gdje ne postoji prethodno definirana turistička potražnja. Također, ključan je i postojanje kulturnih resursa koji mogu biti transformirani u kulturni turistički proizvod. Kulturni turistički proizvod obuhvaća strukturiranu, pakiranu, i upravljenu prezentaciju kulturnog naslijeđa, umjetnosti ili posebne atmosfere destinacije na inovativan i suvremen način, uz pružanje dodatnih uslužnih sadržaja i visoko kvalitetnu uslugu. Iako je u obalnom dijelu Hrvatske već dugi niz godina prisutna turistička potražnja te postoje kulturni resursi, osmišljeni kulturni turistički proizvod nedostaje, osim nekoliko pionirskih inicijativa. Potrebno je stoga identificirati prepreke u razvoju, s naglaskom na četiri ključna područja: potražnju domaćeg i stranog tržišta, stanje kulturnih resursa, ljudske kapacitete, financiranje i zakonodavstvo, te marketinške strategije i promociju.

Ključno je podići razinu kvalitete prezentacije i interpretacije kulturnih resursa u početnoj fazi sustavnog razvoja Hrvatske, pa tako i Daruvara kao destinacije kulturnog turizma. Istovremeno, važno je osigurati da posjetitelji, kao i cijeli turistički distribucijski sustav, lako dolaze do informacija o kulturnoj ponudi destinacija. To se može ostvariti tako da se stvori značajna količina kvalitetnih kulturnih turističkih proizvoda koji će biti suvremeno interpretirani, profesionalno promovirani i integrirani u ukupnu turističku ponudu destinacija. Izgradnjom imidža destinacija koja obiluju dobro osmišljenom i sadržajnom kulturnom turističkom ponudom, što će rezultirati zadovoljstvom postojećih posjetitelja, poticanjem potrošnje, produženjem turističke sezone te poticanjem izvansezonske potražnje. Privlačeći nove segmente tržišta kroz atraktivne kulturne turističke proizvode. Potaknuti domaću potražnju za kulturnim turističkim proizvodima putem promocije i prezentacije.²⁹

²⁹ Strategija razvoja kulturnog turizma, Od kulture i turizma do kulturnog turizma, 16 <http://arhiva.rera.hr/Portals/0/docs/eu-turizam/Strategij-Razvoja-Kulturnog-Turizma.pdf> (pristupljeno 20. ožujka 2024.)

5.1. Uloga turističke zajednice u upravljanju kulturnim turizmom u Daruvaru

Grad Daruvar preuzima financiranje i izradu strateških dokumenata, pa stoga Turistička zajednica nema rashode u vezi s tim. Ipak, zajedno s Gradom Daruvarom i Daruvarskim toplicama sudjeluje u njihovoj izradi. Kroz projekt IQM - Upravljanje kvalitetom koji se provodi zajedno s Turističkom zajednicom Bjelovarsko-bilogorske županije i ostalim lokalnim turističkim zajednicama obavljen je dio što se tiče analize i istraživanja tržišta, ali u 2022. godini nisu imali troškove vezane uz tu stavku. Identifikacija i vrednovanje resursa te strukturiranje turističkih proizvoda obuhvaća nekoliko ključnih koraka. Prvo, potrebno je selektirati ključne atribute, poruke i identificirati potencijalne ciljne skupine kojima će se turistički proizvod komunicirati. Ova aktivnost uključuje analizu resursa i prednosti destinacije te prilagodbu turističke ponude potrebama i interesima ciljnih tržišnih segmenata. Za individualne i grupne goste, drugi dio aktivnosti je usmjeren na razvoj događanja u destinaciji i drugih motiva dolaska. To uključuje stvaranje raznovrsnih turističkih doživljaja, aktivnosti i atrakcija koje će privući posjetitelje tijekom cijele godine. Također, razvoj ostalih elemenata turističke ponude, poput smještaja, gastronomske ponude, kulturnih i prirodnih atrakcija, također je važan aspekt cjelogodišnje ponude destinacije. Ovim aktivnostima stvara se privlačna i raznovrsna turistička ponuda koja zadovoljava potrebe širokog spektra gostiju.

Sustavi označavanja kvalitete turističkog proizvoda igraju ključnu ulogu u poboljšanju kvalitete turističke ponude destinacije. Ovdje je naglasak na turističkoj industriji, koja je temelj turističke ponude destinacije, te na povećanju kvalitete turističkih objekata i usluga. Važno je provesti označavanje kvalitete, posebno u segmentu obiteljskog smještaja, kako bi se gostima osigurala transparentnost i pouzdanost prilikom odabira smještaja. To uključuje suradnju s priznatim pružateljima usluga označavanja kvalitete koji već imaju iskustva u podizanju standarda usluga na destinaciji. Iako ova aktivnost nije realizirana tijekom 2022. godine, planirala se provesti tijekom 2023. godine kako bi se unaprijedila kvaliteta turističke ponude i dodatno istaknula prepoznatljivost destinacije na turističkom tržištu.³⁰

³⁰ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Izvješće o ostvarenju programa rada i financijskog plana Turističke zajednice Daruvar – Papuk za 2022. godinu, http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/OSTVARENJEPRI%20FP_2022.pdf (pristupljeno 8. travnja 2024.)

Podrška razvoju turističkih događanja ključna je za obogaćivanje turističke ponude i privlačenje posjetitelja u grad. U Daruvaru, Turistička zajednica je preuzela organiziranje i vođenje gradskih manifestacija u suradnji s gradom. Uključeni su i drugi subjekti poput Pučkog otvorenog učilišta, Udruge Daruvarska vinska cesta, Općine Sirač te Saveza Čeha Republike Hrvatske i Češke besede Daruvar i Končanica. Svako događanje ima svoj specifičan cilj, ali osnovni cilj svake manifestacije je promovirati dostignuća i planove organizatora te obogatiti turističku ponudu grada. Kvalitetna organizacija manifestacija važna je za privlačenje velikog broja posjetitelja u grad tijekom održavanja događaja. Turistička zajednica pruža podršku kroz sufinanciranje i suorganizaciju kako bi osigurala uspješno održavanje manifestacija i promociju turističke ponude grada Daruvara.

Turistička zajednica Daruvar – Papuk prepoznaje svoju ulogu aktivnog organizatora nekoliko manifestacija, ali i suorganizatora tradicionalnih događanja u gradu Daruvaru i okolici. Iako kao mala turistička zajednica nije u mogućnosti organizirati sve događaje na destinaciji, njen angažman je ključan za promociju destinacije kroz kvalitetna kulturna događanja. Aktivno sudjelovanje u kreiranju programa, suradnja s receptivnom turističkom agencijom u kreiranju paket aranžmana tijekom događanja, te promocija događaja pridonose povećanju kvalitete i atraktivnosti manifestacija. To rezultira većim brojem dolazaka i noćenja u destinaciji. Prednost destinacije Daruvar – Papuk je u raznovrsnosti kvalitetnih događanja tijekom godine. Svaki događaj privlači određenu ciljnu skupinu posjetitelja, što omogućuje kontinuiranu i kvalitetnu promociju destinacije kroz različite vrste kulturnih aktivnosti.³¹

5.2. Strateški dokumenti razvoja turizma grada Daruvara

Strateški dokumenti razvoja turizma grada Daruvar obuhvaćaju niz planova i strategija koji usmjeravaju razvoj turizma u tom području. To mogu uključivati dugoročne planove, marketinške strategije, planove upravljanja destinacijom, kao i programe za očuvanje kulturne baštine i prirodnih resursa. Te dokumente često izrađuju lokalne vlasti ili turističke organizacije u suradnji s relevantnim dionicima kako bi se postavili ciljevi i smjernice za unapređenje

³¹ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Izvješće o ostvarenju programa rada i financijskog plana Turističke zajednice Daruvar – Papuk za 2022. godinu, http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/OSTVARENJEPRI%20FP_2022.pdf (pristupljeno 8. travnja 2024.)

turizma i potaknuo održivi razvoj. Turistički master plan Bjelovarsko-bilogorske županije i Master plan razvoja turizma destinacije Daruvar – Papuk bili su aktualni do kraja 2020. godine. Sada se fokus prebacuje na izradu nove strategije, koje su Ministarstvo turizma i sporta RH planirali donijeti početkom 2022. godine. Očekuje se da će i regionalna i lokalna turistička zajednica pristupiti izradi strategije na svom području kako bi se osiguralo da razvoj turizma na tim razinama bude usklađen s nacionalnim planom.

Grad Daruvar preuzima vođenje i financiranje izrade Strategije za destinaciju Daruvar-Papuk u 2022. godini, čime se oslobađa Turistička zajednica Daruvar-Papuk od tih troškova. Tijekom 2021., Grad Daruvar je surađivao s tvrtkom D'istinto iz Zagreba, zajedno s Turističkom zajednicom, Daruvarskim toplicama i drugim turističkim dionicima na području grada, kako bi izradio Plan razvoja turizma Grada Daruvara i okolnih općina. Glavni cilj je pripremiti informacije za izradu nove strategije za buduće razdoblje.³²

5.3. Kulturni turizam Daruvara

Područje Daruvar - Papuk bogato je kulturnim resursima i atrakcijama, uključujući mnogobrojne arheološke lokalitete iz rimskog, srednjovjekovnog hrvatskog i turskog doba. Međutim, ti lokaliteti su uglavnom nedovoljno istraženi. Također, na području se nalaze povijesna naselja i sklopovi naselja, od kojih je najatraktivnija povijesna jezgra Daruvara. Tu su i dvorac, rimokatoličke, protestantske i pravoslavne crkve te druge građevine od kulturnog značaja. Kulturne ustanove poput Galerije Grada Daruvara i Glazbene škole Brune Bjelinskog također pridonose bogatstvu kulturne ponude ovog područja. Nažalost, iako područje Daruvar - Papuk obiluje kulturnim resursima i atrakcijama, većina njih nije adekvatno valorizirana niti iskorištena u turističke svrhe. Za programe obilaska koriste se povijesna jezgra Daruvara i Dvorac Janković, dok se za smještaj i ugostiteljstvo koristi kompleks vile Arcadia. Organizacija događaja prepuštena je kulturnim i narodnosnim udrugama, a kulturni događaji su česti na području. Međutim, većina kulturnih dobara nije dovoljno istražena i suočava se s nedostatkom zaštite i konzervacije, što ih čini izloženima propadanju. Zbog toga su kulturni resursi i atrakcije

³² Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Izvješće o ostvarenju programa rada i financijskog plana Turističke zajednice Daruvar – Papuk za 2022. godinu, http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/OSTVARENJEPRI%20FP_2022.pdf (pristupljeno 8. travnja 2024.)

uglavnom lokalnog karaktera i predstavljaju tek usputni interes za turiste i izletnike koji posjećuju ovo područje. Potrebno je uložiti dodatne napore u valorizaciju i očuvanje kulturne baštine kako bi se privukao veći broj posjetitelja i poboljšalo iskustvo turista koji posjećuju Daruvar - Papuk.³³

Tablica 2 Analiza ocjena atrakcija destinacije Daruvar

Atrakcija	Ocjena atrakcija			
	Afirmirana atrakcija	U procesu afirmacije	Neafirmirana atrakcija	Nije atrakcija
Građevine/ znamenitosti				
Dvorac grofa Janković	4			
Antunova kupka	3			
Ivanova kupka	4			
Vila Arcadia	4			
Marijina kupka	3			
Centralna blatna kupka	5			
Muzeji				
Zavičajni muzej dvorac grofa Janković		3		
Događanja				
Vinodar	5			
Dani piva		4		
Rockabilly festival	5	4		
Sajam cvijeća				
Blues rock festival		4		

Izvor: izrada autora

³³ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Turističko pozicioniranje i plan proizvoda i projekata za područje Daruvar – Papuk, <http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/DARUVAR%20-%20Turisticko%20pozicioniranje,%20proizvodi%20i%20projekti%201.dio.pdf> (pristupljeno 5. travnja 2024.)

5.3.1. Materijalni resursi

Dvorac grofa Antuna Jankovića, izgrađen u 18. stoljeću, smješten u samom središtu grada, predstavlja zaštićeni spomenik kulture Republike Hrvatske prvog reda. Ova impresivna građevina, jedna od najvrjednijih baroknih arhitektonskih ostvarenja u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, bogata je povijesnim i kulturnim značajem. Dvorac je konstruiran u obliku slova U, sa tri krila koja okružuju dvorište usmjereno prema sjeveru, gdje su nekad bili staklenici i rasadnik u perivoju. Ukupno ima šezdeset prostorija, raspoređenih na prizemlju i katu. Najveća prostorija, salon, zauzima glavno mjesto u središnjem krilu. Osim ove plesne i koncertne dvorane, na katu su se nalazile blagovaonica, spavaće sobe, budoar, knjižnica, sobe za goste i salon za muškarce. Dvorski perivoj je nastao istovremeno s izgradnjom dvorca prema planovima bečkih arhitekata te je bio završen 1780. godine. Za vrijeme Jankovića, perivoj se protezao na površini od 14 hektara. Karakteriziran je elementima baroknog i pejzažnog stila, a neka od stabala koja su tada posađena još uvijek su živa. Muški primjerak stabla Ginko biloba dominira središnjim očuvanim dijelom perivoja, smještenim na južnoj strani dvorca ispred glavnog ulaza. To je najveći i najstariji primjerak muškog stabla Ginko biloba u Hrvatskoj, s opsegom debla od oko sedam metara, zaštićen je kao pojedinačno stablo od 1967. godine. Dvorski perivoj, zajedno s dvorcem, također je zaštićen kao nepokretni spomenik kulture te kao dio urbanističke cjeline Daruvar. Dvorac se danas koristi kao zavičajni muzej grada Daruvara.

Rastući paralelno s izgradnjom kupki, lječilišni perivoj je posebno procvjetao za vrijeme Antunovih nasljednika, Izidora i Julija Jankovića. Danas u njemu raste 60 različitih vrsta bilja. U parku se ističe fontana s brončanom skulpturom poznatom kao "Kupačica", koja je djelo autora Antuna Augustinčića. To je skulptura iz 1927. godine koja dodatno obogaćuje estetiku perivoja. Stilski, lječilišni perivoj obiluje karakteristikama baroka, ali sadrži i elemente historicizma te engleskog pejzažnog stila u vrtnoj umjetnosti. Zbog svoje vrijednosti i ljepote, lječilišni perivoj je zaštićen. Unutar parka nalaze se zgrade iz 18. i 19. stoljeća, mnoge kupke i vile koje dodatno obogaćuju sadržaj lječilišnog perivoja.

Antunova kupka je prva kupališna zgrada sagrađena na rimskim temeljima, direktno na mjestu gdje se nalazi izvor tople vode. Podigao ju je Antun Janković 1762. godine, što je čini prvom takvom zgradom u perivoju. Ispred same Antunove kupelji nalazi se kaptirani izvor tople vode nazvan Antunovo vrelo. Unutar kupke nalazi se pet odvojenih cjelina s bazenima tople vode. Dio kupališta je obnovljen te danas funkcionira kao crpilište termalne vode.

Švicarska vila je katnica hotelskog tipa koja je vjerojatno izgrađena 1849. godine, sigurno prije 1861. godine. U početku je bila ljetnikovac u švicarskom stilu s drvenim trijemom, namijenjen za smještaj gostiju. Danas se u ovoj zgradi nalaze uredi katastra i uprava Daruvarskih toplica. Drveni trijem je obavijen penjačicom tekomom i lozicom, što ovoj građevini daje prepoznatljiv izgled.

Johannesbad, poznat i kao Ivanova kupka, izgrađen je na temeljima rimskih termi, na mjestu gdje je izvorna voda snažno izviralala i stvarala jezero. Između 1810. i 1818. godine izgrađena je ova kupelj. Na mjestu izvora tople vode ispred Ivanove kupelji nalazi se okrugli natkriveni bazen poznat kao Ivanovo vrelo, koji je ograđen metalnom ogradom. Pod vlasništvom Aleksandra Jovanovića, koji je bio vlasnik lječilišta od 1918. do 1942. godine, Ivanova kupelj i izvor nazvani su Aleksandrovim imenom. Nova zgrada Ivanove kupelji dodana je 1958. godine, a 1963. godine spojena je s vilom Arcadia ugrađenom zgradom, poznatom kao "šinobus". Za vrijeme Domovinskog rata, Ivanova kupelj je razrušena u zadnjem tjednu 1991. godine, dok je Nova zgrada uništena 2. siječnja 1992. godine. Fontana za piće koja je stajala pokraj starog ulaza također je uništena. Danas je očuvan dio zgrade Ivanove kupelji, dok je od Nove zgrade ostala samo stara toplana, a preostali prostor je pretvoren u travnjak.

Vila Arcadia, poznata i kao Nova zgrada, Arcadia, ljetnikovac Arcadia, Livijin dom ili Liviaheim, izvorno je katnica koja je služila kao hotel s sobama za iznajmljivanje. Njezina izgradnja datira prije 1860. godine, iako točna godina gradnje nije poznata. Danas se vila koristi kao dependansa Termal. U prizemlju se nalaze pomoćni prostori restorana Terasa, dok se na katu i potkrovlju nalaze smještajne jedinice i prostorije tehničkog osoblja. Na katu se također nalazi dvorana za predavanja, dok se ravni krov koristi kao terasa.³⁴

Marijina kupka, prizemna manja zgrada s zidanom konstrukcijom i originalnim krovom, datira iz razdoblja do 1861. godine. Unutar ove kupelji nalaze se dvije manje prostorije, od kojih jedna sadrži postrojenje za crpljenje termalne vode. Uz samu zgradu Marijine kupelji nalaze se i vanjski izvori – dva Marijina vrela s toplom vodom te jedan hladan izvor, koji su nekad korišteni za kupanje.

Centralna blatna kupka je smještena na mjestu nekadašnjeg turskog kupališta (Ilidža), dok je u vremenu Antunove ere to bilo mjesto s bazenom ograđenim drvenom ogradom. Današnja zgrada sagrađena je na mjestu nekadašnje Anine blatne kupelji, koju je Löwy srušio između

³⁴ Daruvarski portfolio, <https://daruvarski-portfolio.net/> (pristupljeno 9. travnja 2024.)

1908. i 1909. godine, zajedno s drvenom nadstrešnicom koja je povezivala Aninu blatnu kupelj, Ivanovu kupelj i Švicarsku kuću. Arhitekt Amadeo Carnelutti je 1909. godine izgradio sadašnju zgradu u maurskom stilu, koja ima kupolu i pločice od fajanse u stilu mađarske secesije. Ulaz se nalazi na južnom pročelju, s pristupom s tri strane. U središtu zgrade nalazi se bazen s toplom vodom, dok su prostorije za terapiju smještene duž oboda.³⁵

5.3.2. Nematerijalni resursi

Vinodar je godišnja manifestacija koja se održava u gradu Daruvaru, posvećena vinu, vinogradarstvu i kulturnoj baštini ovog područja. Tijekom sedmodnevne manifestacije, posjetitelji imaju priliku uživati u degustacijama vina, raznovrsnim kulturnim i zabavnim programima te se upoznati s bogatom tradicijom ovog kraja. U sklopu manifestacije održavaju se i stručna predavanja o vinogradarstvu, enologiji i vinarstvu. Vinodar se ističe i po povorkama koje prikazuju tradicionalnu vinogradarsku obradu, dok se tijekom manifestacije ocjenjuju i najbolja vina ovog kraja. Vinodar također pruža mogućnost promocije turizma na ovom području i povezivanja lokalnih proizvođača vina s drugim proizvođačima iz Hrvatske i inozemstva. U suradnji s Daruvarskom vinskom cestom i Turističkom zajednicom Daruvar-Papuk, Grad Daruvar godišnje organizira međunarodnu izložbu vina poznatu kao Vinodar – najzabavniji festival vina. Ova izložba, koja se održava od 1999. godine, predstavlja ključnu manifestaciju Grada Daruvara, lokalnih vinara i šireg okruženja. Bogata ponuda vina, sajam tradicionalnih proizvoda, stručna predavanja te mnogi drugi zabavni događaji privlače brojne posjetitelje iz cijele regije.³⁶

Rockabilly festival "Two Days Rockabilly Plays" popularna je godišnja manifestacija koja se tradicionalno održava u Daruvaru. Festival je posvećen glazbenom žanru rockabilly, nastalom 1950-ih godina, koji spaja rock'n'roll, country i blues. Manifestacija traje dva dana i uključuje koncerte rockabilly bendova, plesne izvedbe, izložbe oldtimera i mnoge druge prateće aktivnosti. Posjetitelji mogu uživati na plesnom podiju uz ritmove rockabilly glazbe, voziti se u oldtimer automobilima ili motociklima te probati raznovrsnu hranu i piće na štandovima u blizini. Osim toga, bogat program obuhvaća aktivnosti za sve uzraste, uključujući radionice za

³⁵ Daruvarski portfolio, <https://daruvarski-portfolio.net/> (pristupljeno 9. travnja 2024.)

³⁶ Daruvarski portfolio, <https://daruvarski-portfolio.net/> (pristupljeno 9. travnja 2024.)

djecu, natjecanja u plesu te vožnje oldtimera za odrasle. "Two Days Rockabilly Plays" privlači posjetitelje iz cijele Hrvatske i šire, okupljajući ljubitelje glazbe i zabave kako bi zajedno uživali u nezaboravnom iskustvu!

"Dani piva i Dan nezavisnosti" predstavljaju značajnu manifestaciju u Daruvaru, koju organizira Pivovara Daruvar, simbol grada i njegove dugogodišnje pivske tradicije. Osnovana 1840. godine na imanju grofa Jankovića, ova pivovara se smatra najstarijom pivovarom u Hrvatskoj, poznatom po proizvodnji piva prema tradicionalnoj češkoj tehnologiji i recepturi. Svake godine u svibnju, Pivovara Daruvar organizira ovu manifestaciju kako bi predstavila svoje proizvode lokalnom stanovništvu i posjetiteljima grada Daruvara. Na ovom festivalu, poznatom i kao Festival malih nezavisnih pivara, okupljaju se brojni proizvođači craft piva iz cijele Hrvatske, pružajući posjetiteljima priliku da uživaju u jedinstvenoj i raznovrsnoj ponudi craft piva na jednom mjestu.

U suradnji s Gradom Daruvarom i Daruvarskim toplicama, Turistička zajednica Daruvar-Papuk organizira Sajam cvijeća, ukrasnog bilja, sadnica i popratne opreme u Daruvaru. Ovaj sajam pruža posjetiteljima priliku da uživaju u ljepoti i raznolikosti izloženog cvijeća i ukrasnog bilja, dok razne rukotvorine i domaći proizvodi dodatno obogaćuju doživljaj. Program sajma uključuje kreativne radionice za sve uzraste, mogućnost jahanja na ponijima, edukativne izložbe gljiva i ljekovitog bilja te akustične nastupe domaćih glazbenika. Restoran Terasa nudi pažljivo odabranu gastro ponudu kako bi posjetitelji uživali u gastronomskim delicijama tijekom događaja.³⁷

Daruvar je postao nezaobilazna točka na festivalskoj mapi Hrvatske zahvaljujući organizaciji još jednog glazbenog spektakla - Blues rock festivala Daruvar. Tijekom dva dana, na pozornici se izmjenjuju renomirani rock i blues bendovi koje je pažljivo odabrao Marko Osmanović. Osim koncerata, posjetitelji mogu uživati u ponudi domaćih proizvoda i rukotvorina na štandovima, dok je za najmlađe organiziran i zabavni park. Prvi put organiziran 2021. godine, festival je nadmašio sva očekivanja, privukavši ekipe iz Zagreba, Osijeka, Ljubljane, i okolnih mjesta u regiji. Organizacijom ovog festivala, uz već postojeće festivale

³⁷ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Prihvaćen program rada i financijski plan turističke zajednice Daruvar-Papuk za 2023. Godinu, http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/USVOJEN%20PR%20iFP_2023.pdf (pristupljeno 29. ožujka 2024.)

tijekom godine, Daruvar se pozicionirao kao grad festivala, a vjeruje se da će se u sljedećim godinama festival dodatno unaprijediti.³⁸

³⁸ Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Prihvaćen program rada i financijski plan turističke zajednice Daruvar-Papuk za 2023. Godinu, http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/USVOJEN%20PR%20iFP_2023.pdf (pristupljeno 29. ožujka 2024.)

6. SWOT analiza kulturnog turizma Daruvara

SWOT analiza je metodološki pristup koji ocjenjuje unutarnje snage i slabosti te vanjske prilike i prijetnje specifične turističke destinacije, s ciljem procjene njezinog potencijala i izazova u razvoju turizma.

Tablica 3 SWOT analiza kulturnog turizma Daruvara

Snage	Slabosti
Kulturna baština Manifestacije i festivali	Nedostatak promocije Nedostatak turističke infrastrukture Sezonska ovisnost
Prilike	Prijetnje
Diversifikacija turističke ponude Partnerstva i suradnje Investicije u infrastrukturu	Konkurencija Prirodni i okolišni čimbenici Slabije očuvanje kulturnih spomenika

Izvor: izrada autora prema : Turistička zajednica Daruvar-Papuk, Dijagnoza stanja te vizija i misija razvoja turizma za područje Daruvar – Papuk

U tablici SWOT analize iznad možemo vidjeti kako se Daruvar ističe svojom bogatom kulturnom baštinom, koja uključuje znamenitosti poput Dvorca Janković i Vile Arcadia, što privlači ljubitelje kulture i povijesti. Ovi povijesni spomenici ne samo da pružaju uvid u prošlost grada, već i stvaraju jedinstvenu turističku ponudu koja obogaćuje doživljaj posjetitelja. Osim toga, raznovrsne manifestacije i festivali, kao što su Vinodar, Dan piva i Blues Rock Festival, dodatno doprinose atraktivnosti Daruvara. Ovi događaji nude kontinuiranu zabavu i animaciju tijekom cijele godine, čime osiguravaju stalni priljev posjetitelja te potiču lokalni turizam i gospodarstvo. Snage SWOT analize kulturnog turizma Daruvara leže u ovoj jedinstvenoj kombinaciji povijesnih spomenika i dinamičnih kulturnih događanja, što grad čini privlačnom destinacijom za turiste svih profila.

Unatoč bogatoj kulturnoj baštini i dinamičnim manifestacijama, Daruvar suočava se s nekoliko slabosti koje ograničavaju njegov kulturni turizam. Prvenstveno, nedostatak adekvatne promocije turističke ponude može ograničiti dolazak posjetitelja izvan regije, što smanjuje

potencijalni doseg i utjecaj turističke atrakcije. Uz to, nedostatak turističke infrastrukture, poput smještajnih kapaciteta i javnog prijevoza, može otežati iskustvo posjetitelja i smanjiti njihov boravak u gradu. Također, ovisnost o sezonskom turizmu dovodi do neravnoteže u prihodima i posjetiteljima tijekom godine, što može destabilizirati lokalnu ekonomiju i otežati dugoročnu održivost turističke ponude. Ove slabosti predstavljaju izazove koje je potrebno adresirati kako bi se poboljšala konkurentnost Daruvara kao kulturno-turističke destinacije.

Daruvar ima značajne prilike za unapređenje svog kulturnog turizma kroz diversifikaciju turističke ponude. Razvojem novih turističkih proizvoda, kao što su kulturne aktivnosti, eno-gastronomske rute i ruralni turizam, grad može privući različite profile posjetitelja i proširiti svoju ciljanu publiku. Suradnja s drugim turističkim destinacijama i turističkim agencijama predstavlja dodatnu priliku za širenje dostupnosti i promocije Daruvara na novim tržištima, čime se povećava vidljivost i privlačnost grada. Investicije u turističku infrastrukturu, poput poboljšanja smještajnih kapaciteta i javnog prijevoza, mogu značajno unaprijediti iskustvo posjetitelja, što će privući nove segmente tržišta i podržati održiv rast turizma u Daruvaru. Iskorištavanje ovih prilika može značajno doprinijeti razvoju Daruvara kao istaknute kulturno-turističke destinacije.

Kulturni turizam Daruvara suočava se s nekoliko prijetnji koje mogu ograničiti njegov rast i razvoj. Prvenstveno, konkurencija s drugim turističkim destinacijama može otežati privlačenje posjetitelja i smanjiti interes za Daruvar kao turističku destinaciju. Prirodni i okolišni čimbenici, poput prirodnih katastrofa ili ekoloških problema, mogu negativno utjecati na privlačnost grada i smanjiti broj posjetitelja. Osim toga, slabije očuvanje kulturnih spomenika predstavlja značajnu prijetnju, jer nedovoljno održavanje može dovesti do propadanja ovih vrijednih povijesnih objekata, što bi narušilo turističku ponudu i smanjilo interes posjetitelja. Rješavanje ovih prijetnji ključno je za osiguravanje dugoročnog uspjeha kulturnog turizma u Daruvaru.

Zaključak

Može se zaključiti da grad Daruvar posjeduje izuzetan turistički potencijal, prije svega u domeni kulturnog turizma. Bogata povijest, kulturna baština, raznovrsni događaji i manifestacije, kao i prekrasna prirodna okolina čine Daruvar atraktivnom destinacijom za posjetitelje iz unutarnje i vanjske regije. Međutim, kako bi se potencijal potpuno iskoristio, potrebno je kontinuirano ulagati u očuvanje kulturnih resursa, unapređenje turističke infrastrukture te promociju destinacije na nacionalnom i međunarodnom nivou. Kroz suradnju između lokalnih vlasti, turističkih organizacija, privatnog sektora i lokalnog stanovništva moguće je ostvariti održivi razvoj turizma koji će dugoročno donijeti koristi za cijelu zajednicu. Trebale bi se jasnije definirati kulturne značajke grada Daruvara te bolje promovirati kako bi turisti prepoznali Daruvar kao destinaciju kulturnog turizma. Važno je prepoznati da Daruvar ima ogroman potencijal za razvoj kulturnog turizma, ali isto tako ima i dosta prostora za napredak. Smatram da je potrebno uložiti dodatne napore u promociju kulturnih resursa, tradicije i manifestacija kako bi se privuklo veći broj posjetitelja. Također, važno je kontinuirano raditi na poboljšanju infrastrukture, kvalitete usluga i raznolikosti turističke ponude kako bi se osiguralo zadovoljstvo posjetitelja i potaknuo održivi razvoj lokalne zajednice. Uvjeren sam da uz dobru strategiju i suradnju svih relevantnih dionika, Daruvar može postati još atraktivnija turistička destinacija.

Bibliografija

- Floričić, Tamara, i Barbara Floričić. *Kulturna baština u turističkoj destinaciji – Vrednovanje i održivi menadžment*. Općina Medulin: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2019.
- Galičić, Vlado i Marina Laškarin. *Principi i praksa turizma i hotelijerstva*. Rijeka: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija, 2016.
- Herout, Vjenceslav, Željko Karaula, Mirjana Jakčin Ivančić, Goran Jakovljević i Zdravko Palavra. *Povijest Daruvara*. Zagreb – Bjelovar – Daruvar: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2021.
- Magaš, Dragan. *Turistička destinacija*. Opatija: Hotelijerski fakultet, 1997.
- Magaš, Dragan, Ksenija Vodeb i Zrinka Zadel. *Menadžment turističke organizacije i destinacije*. Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2018.
- Pejić, Mato, ur. *Monografija DARUVAR – jučer, danas, zauvijek*. Daruvar: Grad Daruvar, 2012.
- Stipanović, Christian. *Koncepcija i strategija razvoja u turizmu: sustav i poslovna politika*. Opatija: Fakultet za turistički i hotelski menadžment u Opatiji, 2006.
- Jovičić, Dobrica, i Vanja Ivanović. „Benchmarking and quality managing of tourist destination.“ *Tourism and Hospitality Management* 12, br. 2 (2006): 123-134.
- Knežević, Rade. „Contents and assessment of basic tourism resources.“ *Tourism and Hospitality Management* 14, br. 1 (2008): 79-94.
- Kunst, Ivo. “Razvoj turizma na području Bjelovarsko-bilogorske županije: stanje, ograničenja i kako ih prevladati.” *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, br. 6 (2012): 91-102. <https://hrcak.srce.hr/file/135265> (prisupljeno 19. ožujka 2024.)
- Kušen, Eduard. "Turizam i prostor - Klasifikacija turističkih atrakcija." *Prostor* 9, br. 1 (2001): 1-12.
- Državni zavod za statistiku. *Turizam u 2022*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2023. <https://podaci.dzs.hr/media/y1llwoan/si-1722-turizam-u-2022.pdf> (prisupljeno 17. ožujka 2024.)

- Strategija razvoja kulturnog turizma. *Od kulture i turizma do kulturnog turizma*. Zagreb: Institut za turizam, 2003. <http://arhiva.rera.hr/Portals/0/docs/eu-turizam/Strategij-Razvoja-Kulturnog-Turizma.pdf> (prisupljeno 20. ožujka 2024.)
- Grad Daruvar <https://daruvar.hr/o-daruvaru/> (prisupljeno 14. ožujka 2024.)
- Turistička zajednica Daruvar-Papuk <http://www.visitdaruvar.hr/> (prisupljeno 22. ožujka 2024.)
- Daruvarski portfolio <https://daruvarski-portfolio.net/> (prisupljeno 2. travnja 2024.)
- Grad Daruvar. *Službeni glasnik grada Daruvara*. Daruvar: Grad Daruvar, 2020. https://daruvar.hr/wp-content/uploads/2020/dokumenti/sluzbeni/Slu%C5%BEbeni%20glasnik%20-%2010_20.pdf (prisupljeno 24. ožujka 2024.)
- Turistička zajednica Daruvar-Papuk. *Program rada i financijski plan turističke zajednice Daruvar – Papuk za 2022. godinu*. Daruvar: TZ Daruvar – Papuk, 2021. http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/2022_PROGRAM%20RADA%20I%20FINANCIJSKI%20PLAN.pdf (prisupljeno 29. ožujka 2024.)
- Turistička zajednica Daruvar-Papuk. *Prihvaćen program rada i financijski plan turističke zajednice Daruvar-Papuk za 2023. Godinu*. Daruvar: TZ Daruvar – Papuk, 2022. http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/USVOJEN%20PR%20iFP_2023.pdf (prisupljeno 4. travnja 2024.)
- Turistička zajednica Daruvar-Papuk. *Turističko pozicioniranje i plan proizvoda i projekata za područje Daruvar – Papuk*. Zagreb: MarCon, 2012. <http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/DARUVAR%20-%20Turisticko%20pozicioniranje,%20proizvodi%20i%20projekti%201.dio.pdf> (prisupljeno 5. travnja 2024.)
- Turistička zajednica Daruvar-Papuk. *Dijagnoza stanja te vizija i misija razvoja turizma za područje Daruvar – Papuk*. Zagreb: MarCon, 2011. <http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/DARUVAR%20-%20Dijagnoza%20stanja%20i%20vizija%20razvoja%20turizma.pdf> (prisupljeno 6. travnja 2024.)
- Turistička zajednica Daruvar-Papuk. *Izješće o ostvarenju programa rada i financijskog plana Turističke zajednice Daruvar – Papuk za 2022. godinu*. Daruvar: TZ Daruvar – Papuk, 2023.

http://www.visitdaruvar.hr/EasyEdit/UserFiles/OSTVARENJEPRi%20FP_2022.pdf

(prisupljeno 8. travnja 2024.)

Popis ilustracija

Tablica 1 Postelje, dolasci i noćenja turista u Daruvaru 2022. Godine.....	21
Tablica 2 Analiza ocjena atrakcija destinacije Daruvar	30
Tablica 3 SWOT analiza kulturnog turizma Daruvara.....	36